

اثر توسعه گردشگری عشايری بر شاخص‌های معیشت پایدار مرتعداران (مطالعه موردی: مناطق عشايری لار، البرز مرکزی)

وحید انصاری^{*}، قدرت الله حیدری^۱، سید مجتبی مجاوریان^۲ و شفق رستگار^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۵/۱۹ – تاریخ تصویب: ۱۳۹۸/۰۱/۱۷

چکیده

ایجاد فعالیت‌های اقتصادی جنبی و تلفیقی در بهبود وضعیت معیشت و اقتصاد عشاير مؤثر خواهد بود. توسعه بوم‌گردی می‌تواند پاسخی به این نیاز عشاير باشد. این تحقیق که در منطقه لار البرز مرکزی انجام شده به مقایسه و اولویت‌بندی آثار توسعه گردشگری عشايری بر شاخص‌های معیشت پایدار بهره‌برداران می‌پردازد. سپس با استفاده از فرآیند تحلیل سلسله مراتبی (AHP) و با در نظر گرفتن تجربیات و دیدگاه‌های کارشناسان و بهره‌برداران به مقایسه و اولویت‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار تحت تأثیر توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری پرداخته است. همچنین پس از اولویت‌بندی معیارها و شاخص‌های معیشت پایدار، جهت مقایسه میانگین رتبه اولویت‌های کارشناسان و بهره‌برداران از آزمون اختلاف میانگین استفاده شده است. نتایج نشان داد که از دیدگاه کارشناسان، سرمایه طبیعی و اکولوژیکی با وزن نهایی (۰/۳۵) و از دیدگاه بهره‌برداران، سرمایه اقتصادی با وزن نهایی (۰/۳۹) بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه گردشگری عشاير به خود اختصاص خواهند داد و سایر معیارها در رتبه‌های بعدی قرار دارند. همچنین نتایج مقایسه نظرات کارشناسان و بهره‌برداران نشان داد که دیدگاه‌های این دو گروه، در ۱۴ شاخص از جمله؛ آبودگی‌های زیست‌محیطی، حضور حیات وحش، تنوع گونه‌های گیاهی، اعتماد عشاير به یکدیگر، حضور و نقش زنان، سطح اشتغال، تنوع محصولات تولیدی، ایجاد بازارچه‌ها، و دسترسی به برق و تلفن، دارای اختلاف معنی‌داری با یکدیگر می‌باشد. لذا نتایج بیانگر عدم همسویی دیدگاه‌های دو گروه کارشناسان و بهره‌برداران بوده که نشان می‌دهد، پیش از اعمال سیاست‌گذاری جهت توسعه بوم‌گردی، لازم است دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران به هم نزدیک شده و با توجه به آن مدیریت صحیح و اصولی در این بخش اعمال شود.

واژه‌های کلیدی: گردشگری، معیشت پایدار، عشاير، AHP، منطقه لار.

^۱- دانشجوی دکتری مرتعداری، گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

*: نویسنده مسئول: v.ansari1348@gmail.com

^۲- دانشیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

^۳- استادیار گروه مرتعداری، دانشکده منابع طبیعی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی ساری، ساری، ایران.

مسافرت‌های توان با خرید محصولات جوامع محلی، برداشت‌های فرهنگی، معنوی، دیدار و مطالعه از جاذبه‌های طبیعی و بهره‌گیری و لذت جویی از پدیده‌های متنوع آن است (۹ و ۱۳) و اثرات مخرب حداقلی بر روی طبیعت وارد ساخته و به صورت مستقیم و غیرمستقیم از طریق تأمین درآمد برای اهالی محلی باعث حفظ میراث طبیعی و زیستمحیطی آن منطقه می‌گردد (۲).

وجود عشاير و نحوه زندگی آنها، همچون عکس‌هایی با جذابیت بی‌حد و حصر و زیبایی خیره‌کننده در آلبوم طبیعت، چشم هر بیننده‌ای را می‌نوازد. وجود این شرایط که دور از قلیل و قال زندگی شهری می‌باشد، بستری مناسب را برای گردشگری فراهم می‌کند. همچنین نوع زندگی کوچنشینی که ایلات و عشاير را به عنوان دیدنی‌ترین جاذبهٔ عصر تکنولوژی مطرح ساخته، از بزرگترین جاذبه‌های گردشگری فرهنگی در عصر حاضر است. عشاير به شیوه‌ای جذاب و باورنکردنی طی قرن‌ها و سال‌های طولانی اقدام به حفظ سنن و آداب و رسوم گذشته خود نموده‌اند و اين اصالت به جاذبه‌ای برای صنعت گردشگری تبدیل شده است (۵ و ۱۵). نیل به توسعه در هر جامعه نیازمند توسعه همه جانبی و هماهنگ همه بخش‌های آن جامعه است. وجود منابع بالقوه و بالفعل در میان عشاير نیازمند فرصتی برای شکوفا شدن و به بار نشستن است که گردشگری عشايری با ره‌آوردهای خود می‌تواند تا حدودی این فرصت را فراهم نماید. سعیدی گراغانی (۲۰۱۷) با اولویت‌بندی آثار تشکیل و توسعه بازارهای محلی بر شاخص‌های معیشت پایدار بهره‌برداران مراتع استان کرمان با استفاده از فرآیند تحلیل سلسه مراتبی (AHP) بیان نمود که از بین پنج معیار معیشت پایدار بهره‌برداران، سرمایه اکولوژیکی و سرمایه انسانی بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارهای محلی به خود اختصاص داده‌اند. محمدی و همکاران (۲۰۱۷) با بررسی اثرات گردشگری بر معیشت پایدار خانوارهای روستایی منطقه اورامان بیان داشتن گردشگری بر بعد انسانی، اجتماعی، فیزیکی، طبیعی و مالی روستائیان تأثیر مثبت دارد. همچنین یافته‌های آنها نشان داد که بعد معیشت پایدار (بعد انسانی، اجتماعی، طبیعی، فیزیکی و مالی) تأثیر معنی‌داری را بر معیشت پایدار روستاییان دارند. در مطالعه دیگری سعیدی گراغانی و همکاران (۲۰۱۸) با

مقدمه

معیشت پایدار از ابعاد کلیدی، مهم و اساسی توسعه پایدار مناطق عشايری است که در آن، توجه جدی به معیشت و تحول و نیز شیوه‌های بروطوف کردن چالش‌های آن از ضروری ترین ابعاد کاهش فقر و توسعه به شمار می‌رود. در این میان، ارائه راهبردهای معیشت پایدار راه‌کاری جدید در نظریه‌های توسعه برای توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در مناطق عشايری در راستای تغییر الگوی زندگی و فعالیت کنونی (که معیشتی و آسیب‌پذیر است) به الگوی مطلوب است و یکی از ابزارهای مهم رسیدن به توسعه پایدار محسوب می‌شود. از این رو ارائه راهبردها و الگوهای جدید در چارچوب بهره‌گیری از سایر امکانات محیطی برای توسعه معیشت و پایداری آن می‌تواند راهگشای حرکت توسعه در مسیر فعالیت باشد (۱۸). رهیافت معیشت پایدار به لحاظ جامعیت و توجه به اصل پایداری، با تلفیق مناسب دارایی‌ها و منابع سازو کارهایی را جهت اشتغال و درآمد مطمئن و غیرمخرب فراهم می‌آورد و با کنار گذاشتن روش‌های حذفی و محدودکننده، جوامع محلی را به سمت بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی سوق خواهد داد (۸ و ۱۹). اهداف معیشت پایدار عبارتند از کاهش فقر، حمایت اجتماعی، مقابله با طرد اجتماعی، ارتقاء حقوق بشر و حتی محافظت از منابع طبیعی است که بنیان معیشت بسیاری از مردم را تشکیل می‌دهد. معیشت به معنی توانایی‌ها، دارایی‌ها و فعالیت‌هایی است که برای زندگی و زنده بودن مورد نیاز است (۶ و ۱۷). هنگامی می‌توان از اوضاع معیشتی پایدار سخن گفت که فائق آمدن بر فشارها و لطمات ناگهانی و بازیابی پس از ابتلا به این موارد امکان‌پذیر باشد. چنین معیشتی قادر است قابلیت‌ها و دارائی‌های خود را برای حال و آینده حفظ کرده یا ارتقاء بخشد و در عین حال شالوده‌ی مرتعداری را تضعیف نکند (۱۱).

گردشگری عشايری رویکردی جدید در مراتع بوده که در سال‌های اخیر مطرح شده است (۱۰ و ۱۲). گردشگری عشايری سفری است مسئولانه به منابع طبیعی که حافظ محیط زیست بوده و باعث بهبود کیفیت زندگی بهره‌برداران می‌شود و حداقل آسیب را به مراتع و فرهنگ منطقه وارد می‌کند (۱). این شکل از گردشگری، فعالیت‌های فراتحتی انسان را عمدتاً در طبیعت امکان‌پذیر می‌سازد و مبتنی بر

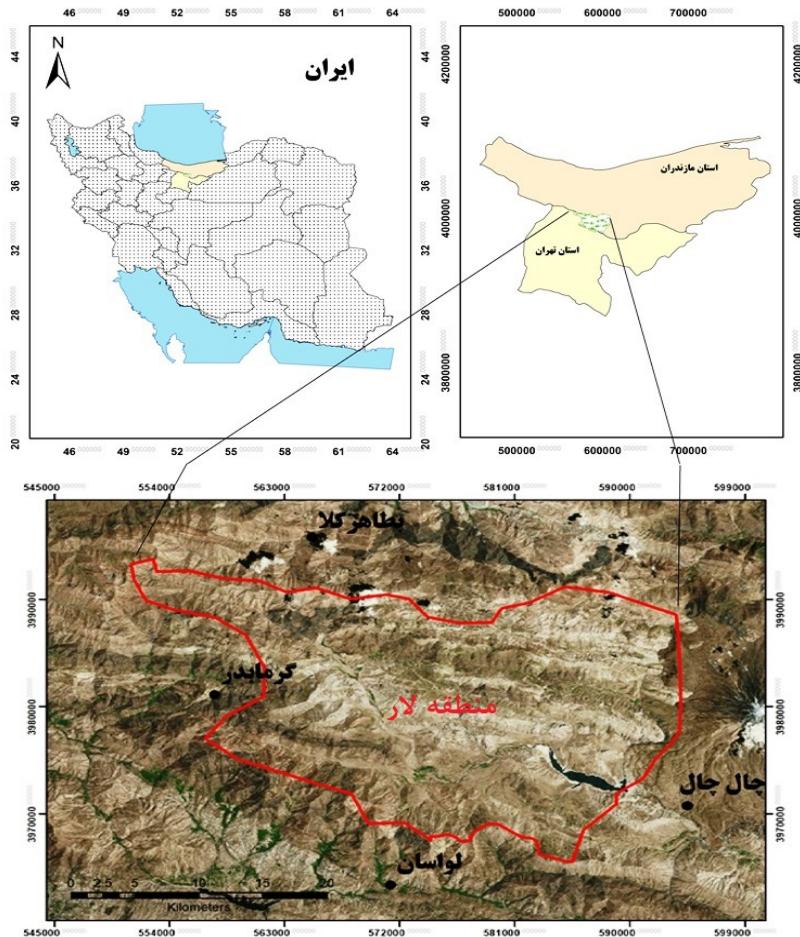
موجود مورد مطالعه و بررسی دقیق قرار گیرد و در این بررسی باید نقطه نظرات و دیدگاه‌های سرپرستان این خانوارها و کارشناسان لحاظ گردد. از سوی دیگر عواملی که قادرند در معیشت خانوارهای عشايری و در پایداری آن تأثیرگذار باشند، باید شناسایی و مورد مطالعه قرار گیرد. یکی از عواملی که می‌تواند به معیشت پایدار عشاير کمک شایانی کند توسعه بوم‌گردی در سامانهای عرفی عشاير است. بنابراین با توجه به آنچه بیان شد این پژوهش که در منطقه لار البرز مرکزی انجام شده است در نظر دارد به مقایسه و اولویت‌بندی آثار توسعه گردشگری عشايری بر شاخص‌های معیشت پایدار بهره‌برداران بپردازد.

مواد و روش‌ها

مراعع بیلاقی منطقه لار با مساحتی بالغ بر ۶۹۷۰۰ هکتار در شمال استان تهران قرار گرفته است. این مراعع بین طول جغرافیایی $۳۶^{\circ}۵۵'۶''$ الی $۳۶^{\circ}۴۷'۶''$ و عرض $۵۲^{\circ}۰۶'۶''$ الی $۵۲^{\circ}۱۵'۶''$ واقع شده است. متوسط شب منطقه $۲۹/۹$ درصد، حداقل ارتفاع ۳۲۰۰ متر و حداقل ارتفاع ۱۶۰۰ متر از سطح دریا است. مراعع بیلاقی مورّد بررسی شامل ۶۲ سامان عرفی است. مدت بهره‌برداری از مراعع بیلاقی منطقه ۱۰۵ روز از ۱۵ خرداد تا ۱ مهرماه می‌باشد. مراعع بیلاقی منطقه لار از قدیم الایام جزء مراعع بیلاقی دامدارانی بوده که همه ساله در تابستان احشام خود را از نواحی شمیرانات، پاکدشت، ورامین، گرمزار، سنگسر سمنان، فیروز کوه، دماوند، نور و آمل به این نواحی کوچ می‌دادند و یکی از قدیمی‌ترین بخش‌های فعل و تولیدی در اقتصاد این منطقه بوده است (شکل ۱).

بررسی تأثیر تشکیل بازارهای محلی بر معیشت پایدار بهره‌برداران مراعع با استفاده از روش تاکسونومی عددی در استان کرمان بیان نمودند که از دیدگاه کارشناسان سرمایه انسانی بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارهای محلی به خود اختصاص داده‌اند. همچنین نتایج رتبه‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار از دیدگاه عشاير نشان داد که شاخص‌های سطح اشتغال، دسترسی به جاده و درآمد حاصل از تولید محصولات دامی بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی دارند. این در حالی است که کارشناسان عقیده دارند که شاخص‌های نیروی کار خانوادگی، اسکان مسافران در مناطق عشايری و دسترسی به جاده بیشترین تأثیرپذیری را از تشکیل و توسعه بازارچه‌های محلی به خود اختصاص می‌دهند.

چن و همکاران (۲۰۱۲) بهبود پایداری معیشت را براساس، مدیریت منابع طبیعی توسط جامعه محلی و دولتی در چین تجزیه و تحلیل کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که تحت همکاری دولت و ساکنان جامعه محلی، توسعه هماهنگ، بهبود معیشت پایدار و حفاظت از منابع طبیعی، روندی مهم در آینده خواهد بود که باعث تغییر در وضعیت معیشت و بهبود آن می‌شود. همچنین جیاو و همکاران (۲۰۱۷) با استفاده از چارچوب معیشت پویا، ۴۶۴ خانوار در ۱۵ روستای کامبوج را در دو سال ۲۰۰۸ و ۲۰۱۲ بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهد، که خانوارهای روستایی از پنج راهبرد معیشتی مستقل، پیروی می‌کنند. فرصت‌های، مشوق‌ها و فشارها باعث تغییر معیشت ۷۰ درصد خانوارهای روستایی طی زمان شده است. افزون بر این، تحصیلات، مالکیت دارایی‌های فیزیکی و دسترسی به زیرساخت‌ها از عامل‌های مؤثر بر انتخاب راهبردهای سودآور بوده است. واقعیت آن است که برای ایجاد و دستیابی خانوارهای عشايری به یک معاش پایدار، می‌بایست در ابتدا وضعیت

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی منطقه لار در ایران و استان‌های تهران و مازندران

فرایند تحلیل سلسله مراتبی در هنگامی که عمل تصمیم‌گیری با چند گزینه رقیب و معیار تصمیم‌گیری روبروست می‌تواند استفاده گردد. معیارهای مطرح شده می‌تواند کمی و کیفی باشند. اساس این روش تصمیم‌گیری بر مقایسات زوجی نهفته است. تصمیم‌گیرنده با فرآهنم آوردن درخت سلسله مراتبی تصمیم آغاز می‌کند. درخت سلسله مراتب تصمیم، عوامل مورد مقایسه و گزینه‌های رقیب مورد ارزیابی در تصمیم را نشان می‌دهد. سپس یک سری مقایسات زوجی انجام می‌گیرد. این مقایسات وزن هر یک از فاكتورها را در راستای گزینه‌های رقیب مورد ارزیابی در تصمیم را نشان می‌دهد. در نهایت منطقه فرآیند تحلیل سلسله مراتبی به گونه‌ای ماتریس‌های حاصل از مقایسات زوجی را با یکدیگر تلفیق می‌سازد که تصمیم بهینه حاصل آید (۲۱).

در این تحقیق جهت بررسی معیشت پایدار عشايری مناطق مورد مطالعه از پنج معیار سرمایه طبیعی و اکولوژیکی، سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی، سرمایه اقتصادی و سرمایه فیزیکی استفاده شده است که هر معیار دارای تعدادی زیر معیار می‌باشد (۱۱، ۱۵، ۱۷ و ۱۸). در این تحقیق الگوی رتبه‌بندی، رهیافت AHP است. فرایند تحلیل سلسله مراتبی یکی از معروفترین فنون تصمیم‌گیری چند منظوره است که اولین بار توسط ساعتی (۱۴) ابداع گردید. فرایند تحلیل سلسله مراتبی منعکس کننده رفتار طبیعی و تفکر انسانی است. این تکنیک، مسائل پیچیده را بر اساس آثار متقابل آنها مورد بررسی قرار می‌دهد و آنها را به شکلی ساده تبدیل کرده به حل آن می‌پردازد.

عشایر برابر با $\alpha = 0.87$ و برای کارشناسان برابر با $\alpha = 0.89$ تعیین شد که مقدار این ضریب نشان دهنده هماهنگی، انسجام و همسیر بودن گویه‌های پرسشنامه است. نتایج حاصل از این پژوهش با استفاده از نرم افزارهای Expert Choice₁₁ (جهت اولویت‌بندی آثار توسعه PSS₂₀) گردشگری عشايری بر ساخته‌های معيشت پایدار) و (جهت مقایسه دیدگاه‌های کارشناسان و بهره‌برداران) استخراج شد.

نتایج

ویژگی‌های بهره‌برداران پاسخگو: با توجه به نتایج جدول (۲)، حدود ۷۸ درصد پاسخگویان عشاير کوچرو و حدود ۲۲ درصد عشاير نیمه کوچرو می‌باشند. همچنین جنسیت تنها حدود ۵ درصد پاسخگویان زن بوده و مابقی مرد می‌باشند. از لحاظ تحصیلات ۲۹/۱۴ درصد بهره‌برداران بی‌سواد بوده و تنها ۱۱/۰۷ درصد دارای تحصیلات کارданی یا بالاتر می‌باشند. همچنین نتایج حاصل از بررسی طرح‌های مرتع‌داری و مطالعات میدانی نشان می‌دهد که عشاير مورد مطالعه دارای سه شیوه بهره‌برداری مشاعی (۷۷/۸۸ درصد)، شورایی (۱۷/۵۹ درصد) و افزایی (۴/۵۳ درصد) می‌باشند.

جامعه آماری این تحقیق شامل: ۱- عشاير منطقه لار با جمعیت حدود ۷۳۹ نفر که از این بین با استفاده از فرمول کوکران (۱۹۷۷) تعداد ۳۹۸ نفر بهره‌بردار (دارای پروانه چراي دام) به عنوان نمونه انتخاب شده است. ۲- کارشناس اداره‌های منابع طبیعی و عشايری استان‌های تهران و مازندران با جمعیت ۴۶ نفر که از این بین با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۸ نفر بهره‌بردار به عنوان نمونه انتخاب شد. فرمول کوکران به صورت رابطه (۱) می‌باشد:

$$(1) \quad n = \frac{N(t.s)^2}{Nd^2 + (t.s)^2}$$

که در آن، n حجم نمونه، s انحراف معیار جامعه، N حجم جامعه، d دقت احتمالی مطلوب و t فاصله اعتماد است.

ابزار اندازه‌گیری پژوهش پرسشنامه و مصاحبه مستقیم با عشاير و کارشناسان بوده است. برای دستیابی به اهداف پیش‌بینی شده تحقیق سؤالات پرسشنامه به گونه‌ای طراحی شده است که شفاف و براحتی برای بهره‌برداران و کارشناسان قابل فهم باشد. اعتبار یا روایی سؤالات پرسشنامه تحقیق از روش معتبرسازی محظوظ و با مراجعه به کارشناسان و متخصصین مورد تأیید قرار گرفته است. پایایی پرسشنامه با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ برای

جدول ۲: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب وضعیت دامداری، جنسیت، تحصیلات و شیوه بهره‌برداری

متغیرها	طبقه‌بندی	تعداد	درصد	درصد تجمعی
وضعیت دامداری	کوچرو	۳۱۰	۷۷/۸۸	۷۷/۸۸
	نیمه کوچرو	۸۸	۲۲/۱۲	۱۰۰
جنسیت	مرد	۳۸۰	۹۵/۴۷	۹۵/۴۷
	زن	۱۸	۴/۵۳	۱۰۰
تحصیلات	بی‌سواد	۱۱۶	۲۹/۱۴	۲۹/۱۴
	ابتداي	۱۱۴	۵۷/۷۸	۵۷/۷۸
	راهنمایي یا متوسطه	۸۸	۲۲/۱۱	۷۹/۸۹
	دبیلم	۳۶	۹/۰۴	۸۸/۹۳
	کاردانی یا بالاتر	۴۴	۱۱/۰۷	۱۰۰
	مشاعی	۳۱۰	۷۷/۸۸	۷۷/۸۸
شورایی	شورایی	۷۰	۱۷/۵۹	۹۵/۴۷
	افرازی	۱۸	۴/۵۳	۱۰۰
شورایي بهره‌برداری				

درصد پاسخگویان دارای تحصیلات فوق دبیلم، ۵۵/۲۶ درصد لیسانس و ۳۴/۲۲ درصد فارغ التحصیل کارشناسی ارشد و دکتری می‌باشند. در این تحقیق ۱۳/۱۵ درصد

ویژگی‌های کارشناسان پاسخگو: از لحاظ جنسیت ۸۴/۲۱ درصد پاسخگویان مرد بوده و مابقی زن می‌باشند. همچنین نتایج حاصل از این پژوهش نشان می‌دهد ۱۰/۵۲

پاسخگویان رئیس اداره، حدود ۱۰/۵۲ درصد معاون و ۷۶/۳۲ درصد کارشناس اداره‌های منابع طبیعی و عشايری می‌باشند (جدول ۳).

جدول ۳- توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنسیت، سواد و موقعیت شغلی

متغیرها	موقعیت شغلی	معاون اداره	لیسانس	فوق لیسانس و دکتری	سواد	جنسیت	درصد تجمعی
متفاوت	منابع طبیعی	کارشناس	دکتری	فوق دبیلم	زن	مرد	درصد
۱۰/۵۲	۱۰/۵۲	۴	۲۱	۱۰/۵۲	۶	۳۲	۸۴/۲۱
۶۵/۷۸	۵۵/۲۶	۱۳	۳۴/۲۲	۱۰/۵۲	۴	۱۰/۵۲	۱۰۰
۱۳/۱۵	۱۳/۱۵	۵	۱۰/۵۲	۱۵/۷۹	۶	۱۰۰	۱۰۰
۲۳/۶۷	۱۰/۵۲	۴	۷۶/۳۲	۷۶/۳۲	۲۹	۷۶/۳۲	۱۰۰

مناطق عشايری از دو دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران منطقه لار پرداخته است.

مقایسه معیارهای مورد بررسی: جدول (۴) به مقایسه پنج معیار معیشت پایدار تحت تأثیر بوم‌گردی در

جدول ۴: مقایسه معیارهای معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران منطقه لار

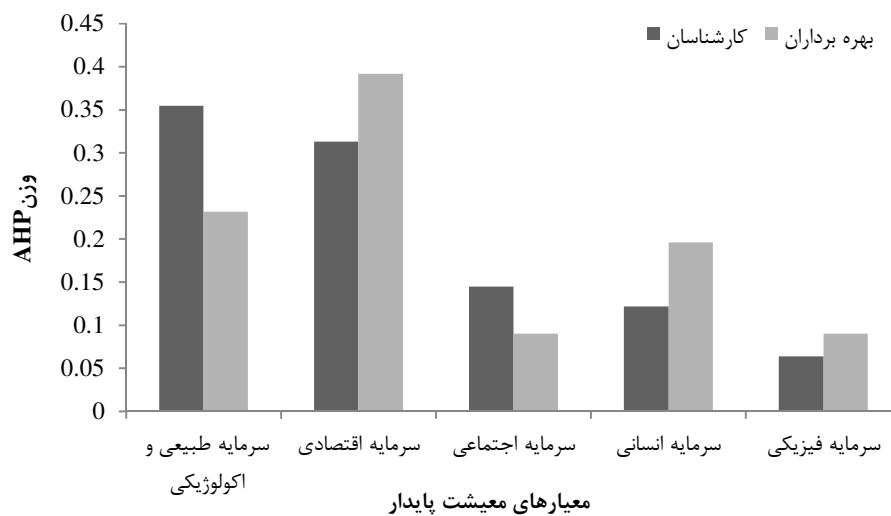
مقایسه	کارشناسان		بهره‌برداران	نما	موافق (درصد)	مخالف (درصد)	موافق (درصد)	مخالف (درصد)	موافق (درصد)	نما	موافق (درصد)	مخالف (درصد)
سرمایه طبیعی و اکولوژیکی نسبت به سرمایه فیزیکی			۵	۱۸/۹	۸۱/۱	۵	۱۳/۸	۸۶/۲	۵	۱۸/۹	۸۱/۱	۵
سرمایه طبیعی و اکولوژیکی نسبت به سرمایه اجتماعی			۳	۲۲/۳	۷۷/۷	۳	۱۷/۶	۸۲/۴	۳	۲۲/۳	۷۷/۷	۳
سرمایه طبیعی و اکولوژیکی نسبت به سرمایه انسانی			۱	۵۰	۵۰	۳	۳۲/۶	۶۷/۴	۱	۵۰	۵۰	۱
سرمایه طبیعی و اکولوژیکی نسبت به سرمایه اقتصادی			۱	۷۷/۷	۲۲/۳	۱	۵۰	۵۰	۱	۷۷/۷	۲۲/۳	۱
سرمایه اجتماعی نسبت به سرمایه فیزیکی			۲	۴۴/۸	۵۵/۲	۳	۳۵/۸	۶۴/۲	۲	۴۴/۸	۵۵/۲	۲
سرمایه اجتماعی نسبت به سرمایه انسانی			۱	۶۱/۳	۳۸/۷	۱	۵۰	۵۰	۱	۶۱/۳	۳۸/۷	۱
سرمایه اجتماعی نسبت به سرمایه اقتصادی			۱	۸۱/۱	۱۸/۹	۱	۵۵/۵	۴۴/۵	۱	۸۱/۱	۱۸/۹	۱
سرمایه انسانی نسبت به سرمایه فیزیکی			۵	۱۸/۹	۸۱/۱	۲	۴۴/۵	۵۵/۵	۵	۱۸/۹	۸۱/۱	۲
سرمایه انسانی نسبت به سرمایه اقتصادی			۱	۶۱/۳	۳۸/۷	۱	۶۴/۲	۳۵/۸	۱	۶۱/۳	۳۸/۷	۱
سرمایه اقتصادی نسبت به سرمایه فیزیکی			۲	۷/۶	۹۲/۴	۴	۱۳/۸	۸۶/۲	۲	۷/۶	۹۲/۴	۴

* منظور از نما بیشترین تکرار امتیازات بوده است

توجه به نتایج کارشناسان اعتقاد دارند که سرمایه طبیعی و اکولوژیکی در اولویت اول و سرمایه فیزیکی در اولویت آخر قرار دارد. همچنین از دیدگاه بهره‌برداران سرمایه اقتصادی دارای رتبه نخست بوده و سرمایه‌های فیزیکی و اجتماعی در رتبه پایانی قرار می‌گیرند.

مقایسه و اولویت‌بندی معیارهای معیشت پایدار از دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران

شکل (۱) نشان دهنده وزن هر یک از پنج معیار معیشت پایدار تحت تأثیر توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری از دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران می‌باشد. با

شکل ۱: مقایسه اولویت معیارهای معيشت پایدار از دیدگاه کارشناسان و بهره برداران

اسکان مسافران در مناطق عشايری و دسترسی به برق و تلفن و از دیدگاه بهره برداران دو شاخص اسکان مسافران در مناطق عشايری و ايجاد بازارچهها در رتبه‌های اول قرار دارند.

نتایج حاصل از آزمون اختلاف میانگین (t-test) نشان داد که دو گروه مورد مطالعه در زمینه شش شاخص "آلودگی‌های زیستمحیطی، حضور حیات وحش، تنوع گونه‌های گیاهی، آب‌های زیر زمینی و رودخانه‌ها، پوشش اکولوژیکی اختلاف نظر معنی‌داری با یکدیگر دارند. همچنین در زمینه شاخص‌های سرمایه اجتماعی باید گفت که در دو شاخص اعتماد عشاير به یکدیگر و حضور و نقش زنان دیدگاه کارشناسان و بهره برداران مراتع منطقه‌لار با یکدیگر متفاوت می‌باشد. معیار دیگر سرمایه انسانی است که دارای هشت شاخص می‌باشد. در این معیار بین دو دیدگاه کارشناسان و بهره برداران در هیچ یک از شاخص‌ها اختلاف معنی‌داری مشاهده نشد. سطح اشتغال، درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیر دامی و تنوع محصولات تولیدی سه شاخص سرمایه اقتصادی می‌باشند که در مقایسه دیدگاه‌های کارشناسان و بهره برداران مراتع منطقه‌لار دارای اختلاف معنی‌داری می‌باشند. در زمینه سرمایه فیزیکی سه شاخص دسترسی به برق و تلفن، اسکان مسافران در مناطق عشايری و ايجاد بازارچهها از دو دیدگاه کارشناسان و

با توجه به جدول (۵) در بخش سرمایه طبیعی و اکولوژیکی از دیدگاه کارشناسان دو شاخص پوشش گیاهی مراتع از نظر کیفیت و کمیت و از دیدگاه عشاير دو شاخص حضور حیات وحش و پوشش گیاهی مراتع از نظر کمیت بیشترین تأثیر را از بوم‌گردی خواهند گرفت. در بخش سرمایه اجتماعی، از دیدگاه کارشناسان و بهره برداران بیشترین تأثیرپذیری را حضور و نقش زنان و بھهود کیفیت زندگی دارند. همچنین نتایج اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه انسانی از دیدگاه کارشناسان و بهره برداران نشان می‌دهد که توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری لار بیشترین تأثیر را در کاهش مهاجرت به شهرها، توسعه اطلاعات و ارتباطات با محیط خارج از مناطق عشايری و سطح آگاهی حفاظت از منابع طبیعی خواهد داشت. نتایج مقایسه و اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه اقتصادی نیز حاکی از این است که به ترتیب درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیر دامی، سطح اشتغال و ايجاد فرصت‌های شغلی متنوع از دیدگاه کارشناسان و درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیر دامی و تنوع محصولات تولیدی از دیدگاه بهره برداران بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری دارا می‌باشند. معیار دیگر معيشت پایدار، سرمایه فیزیکی است که دارای هفت شاخص می‌باشد. اولویت‌بندی تأثیر توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری نشان می‌دهد که از دیدگاه کارشناسان دو شاخص

بهره‌برداران دارای اختلاف معنی‌داری در سطح یک درصد یا فاصله اطمینان ۹۹ درصد می‌باشند (جدول ۵).

جدول ۵: مقایسه دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران در زمینه شاخص‌های معیشت پایدار

آماره t-test	سطح معنی‌داری	بهره‌برداران	کارشناسان		زیر معیار	معیار
		رتیه AHP	وزن	رتیه AHP	وزن	
۲۲/۹۳	.۰/۰۱	۵	.۰/۱۱۲	۸	.۰/۰۳	آلودگی‌های زیست محیطی
۷/۱۳	.۰/۰۴	۱	.۰/۳۲	۶	.۰/۰۱	حضور حیات وحش
۴/۲۱	.۰/۰۵	۶	.۰/۰۶۲	۴	.۰/۰۲	تنوع گونه‌های گیاهی
.۰/۴۵	.۰/۰۱	۸	.۰/۰۲۵	۹	.۰/۰۲۹	خاک
.۰/۳۵	.۰/۰۴	۹	.۰/۰۲۴	۷	.۰/۰۵۵	تغییر کاربری اراضی
.۰/۳۸	.۰/۰۱	۴	.۰/۱۱۵	۵	.۰/۰۱۸	اصلاح و احبا منابع طبیعی
۱۲/۸	.۰/۰۲	۷	.۰/۰۴۲	۳	.۰/۱۲۲	آب‌های زیر زمینی و رودخانه‌ها
۳۳/۵۹	.۰/۰۱	۳	.۰/۱۱۷	۱	.۰/۰۲۶	پوشش گیاهی مراعن از نظر کیفیت
۲۱/۲۱	.۰/۰۱	۲	.۰/۱۲۲	۲	.۰/۰۱	پوشش گیاهی مراعن از نظر کمیت
۲/۱۶	.۰/۰۹	۹	.۰/۰۲	۵	.۰/۰۶۲	شبکه‌ها و ارتباطات جامعه محلي
.۰/۲۱	.۰/۹۵	۴	.۰/۰۹۵	۴	.۰/۰۹۸	دانش بومی بهره‌برداری از مرتع
.۰/۳۶	.۰/۰۲	۲	.۰/۱۹۴	۳	.۰/۱۹۸	بهبود کیفیت زندگی
۱/۱۱	.۰/۰۹	۷	.۰/۰۴۱	۹	.۰/۰۲	اعتماد به کارشناسان و مروجین منابع طبیعی
۱/۵۴	.۰/۰۵	۷	.۰/۰۴۱	۸	.۰/۰۳۶	اتحاد و انسجام در سطح سامان عرفی
۱/۹۴	.۰/۱	۶	.۰/۰۴۳	۶	.۰/۰۶	مشارکت
۲/۸۵	.۰/۰۹	۵	.۰/۰۹۴	۶	.۰/۰۶	تعامل و مبادلات فرهنگی
۵/۹۷	.۰/۰۵	۳	.۰/۱۷۹	۲	.۰/۱۲۹	اعتماد عشاپری به یکدیگر
۵/۱	.۰/۰۵	۱	.۰/۲۹۴	۱	.۰/۰۳۷	حضور و نقش زنان
۲/۸۱	.۰/۰۷	۴	.۰/۰۷۷	۴	.۰/۱۱	نیروی کار خانوادگی
۲/۸	.۰/۰۷	۴	.۰/۰۷۷	۷	.۰/۰۴۴	تأمین نیروی کار خارج از خانواده
.۰/۳	.۰/۰۲	۲	.۰/۰۲۶	۲	.۰/۰۲۸	توسعه اطلاعات و ارتباطات با محیط خارج از مناطق عشاپری
.۰/۱۸	.۰/۰۸	۲	.۰/۰۲۶	۲	.۰/۰۲۸	سطح آگاهی حفاظت از منابع طبیعی
۲/۸۷	.۰/۰۷	۶	.۰/۰۷۱	۷	.۰/۰۴۴	سطح بهداشت و درمان
.۰/۶۱	.۰/۰۴	۷	.۰/۰۳۵	۵	.۰/۰۴۹	خدمات آموزشی و تربیتی
.۰/۶۱	.۰/۰۴	۷	.۰/۰۳۵	۵	.۰/۰۴۹	امنیت اجتماعی (وقوع جرم)
.۰/۱۴	.۰/۰۸	۱	.۰/۰۲۵	۱	.۰/۰۴۹	مهاجرت به شهرها
۳۸/۰۱	.۰/۰۰۱	۴	.۰/۰۱۷	۲	.۰/۰۲۸	سطح اشتغال
۲/۹۱	.۰/۰۷	۳	.۰/۰۱۹	۳	.۰/۱۳۹	ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع
۴۲/۳۶	.۰/۰۰۱	۱	.۰/۰۳۷	۱	.۰/۰۲۱	درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیر دامی
۲/۹۹	.۰/۰۶	۷	.۰/۰۴۴	۵	.۰/۰۸۳	هزینه فعالیت‌های دامداری
۱/۹۹	.۰/۰۸	۸	.۰/۰۲۵	۸	.۰/۰۴۲	گسترش حمل و نقل
.۰/۱۱	.۰/۰۷	۵	.۰/۰۶۶	۶	.۰/۰۶۳	تعداد دام
۲/۹۶	.۰/۰۷	۶	.۰/۰۴۹	۹	.۰/۰۲۵	افزایش زمین خواری
۲/۹۱	.۰/۰۶	۹	.۰/۰۱۷	۷	.۰/۰۴۴	دسترسی به تمهیلات بانکی
۹/۴۴	.۰/۰۳	۲	.۰/۰۲۱	۴	.۰/۰۳۶	تنوع محصولات تولیدی
۲/۸۲	.۰/۰۹	۵	.۰/۰۵۷	۷	.۰/۰۳۵	دسترسی به وسیله نقلیه عمومی
۳۰/۶۷	.۰/۰۰۱	۲	.۰/۰۲۲	۳	.۰/۱۲۹	ایجاد بازارچه‌ها
.۰/۹۴	.۰/۰۹	۳	.۰/۰۱۵	۳	.۰/۱۲۹	دسترسی به جاده
.	۱	۷	.۰/۰۳۹	۵	.۰/۰۳۹	دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی و سالم برای شرب عشاپری
۱/۵۴	.۰/۱۵	۶	.۰/۰۴۴	۵	.۰/۰۳۹	ورود تکنولوژی‌های جدید
۲۲/۲۴	.۰/۰۰۱	۱	.۰/۰۹۲	۱	.۰/۰۹۷	اسکان مسافران در مناطق عشاپری
۴۸/۷۴	.۰/۰۰۱	۴	.۰/۰۱۱	۱	.۰/۰۹۷	دسترسی به برق و تلفن

گراغانی و همکاران (۲۰۱۸)، غزالی و همکاران (۲۰۱۸) و محمدی و همکاران (۲۰۱۷) که بر نقش تأثیرگذار زنان در اقتصاد و معیشت پایدار خانواده‌های عشايری و روستایی اشاره می‌کنند مطابقت دارد. نتایج اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه انسانی از دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران نشان داد که توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری لار بیشترین تأثیر را در کاهش مهاجرت به شهرها، توسعه اطلاعات و ارتباطات با محیط خارج از مناطق عشايری و سطح آگاهی حفاظت از منابع طبیعی در این مناطق خواهد داشت. کارشناسان و بهره‌برداران عقیده دارند با توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری اقتصاد عشاير متتحول شده بنابراین شبکی شغلی جذاب برای جوانان خواهد شد و از مهاجرت آنها به شهرها می‌کاهد. نتایج مقایسه و اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه اقتصادی نیز حاکی از این است که به ترتیب درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیردامی، سطح اشتغال و ایجاد فرصت‌های شغلی متنوع از دیدگاه کارشناسان و درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیردامی و تنوع محصولات تولیدی از دیدگاه بهره‌برداران بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری دارا می‌باشند. به اعتقاد کارشناسان با توسعه بوم‌گردی سطح اشتغال جوانان به دلیل نیاز به نیروی کار بیشتر جهت تولید و عرضه محصولات دامی و غیر دامی افزایش یافته و در نتیجه درآمد بهبود می‌یابد. این بخش از تحقیق نیز با نتایج مطالعات چن و همکاران (۲۰۱۲)، محمدی و همکاران (۲۰۱۷)، اعتماددار (۲۰۰۷) و ساجید و همکاران (۲۰۱۸) که بیان می‌دارند افزایش گردشگر در مناطق روستایی و عشايری باعث افزایش اشتغال و به تبع آن درآمد پایدار می‌شود مطابقت دارد. در سرمایه فیزیکی نیز مقایسه اولویت‌بندی تأثیر توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری لار نشان می‌دهد که از دیدگاه کارشناسان دو شاخص اسکان مسافران در مناطق عشايری و دسترسی به برق و تلفن و از دیدگاه بهره‌برداران دو شاخص اسکان مسافران در مناطق عشايری و ایجاد بازارچه‌ها در رتبه‌های اول قرار دارند. دلیل اصلی این امر این است که کارشناسان و بهره‌برداران اعتقاد دارند برای جذب گردشگر در مناطق عشايری اولویت اول توسعه زیرساخت‌هاست.

بحث و نتیجه‌گیری

شيوه‌هایي که مبتنی بر تصمیم‌گیری گروهی هستند، می‌توانند به عنوان راه کاری جدید برای تصمیم‌گیری استفاده شوند. زیرا این روش‌ها علاوه بر در نظر گرفتن و بررسی معیارهای مختلف، از دانش و مهارت افراد خبره و همچنین دانش بومی افراد محلی به عنوان یک بعد مدیریتی مسئله در فرآیند تصمیم‌گیری استفاده می‌کند. از آنجایی که روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره بیانگر رفتار انسان بوده و قادر به در نظر گرفتن شرایط متغیرهای کیفی و کمی مسئله به طور همزمان می‌باشند، کاربرد چشمگیری یافته‌اند (۲۰).

با توجه به مقایسه و اولویت‌بندی معیارهای معیشت پایدار تحت تأثیر توسعه گردشگری عشايری، از دیدگاه کارشناسان در صورت توسعه بوم‌گردی در مناطق عشايری مؤلفه‌های سرمایه اکولوژیکی و اقتصادی بیشتر تحت تأثیر قرار گرفته که باید در برنامه‌ریزی‌ها به این عوامل بیشتر توجه شود. همچنین بهره‌برداران اعتقاد دارند با توسعه بوم‌گردی عشايری اقتصاد آنها متتحول شده و درآمد آنها از محصولات دامی و غیردامی افزایش می‌یابد. این بخش از نتایج با تحقیقات سعیدی گراغانی (۲۰۱۷) و جانگمن (۲۰۱۸) که بیان می‌دارند ایجاد تنوع منابع درآمدی باعث بهبود وضعیت معیشت و اقتصاد عشاير می‌شود مطابقت دارد.

در بخش سرمایه طبیعی و اکولوژیکی از دیدگاه کارشناسان دو شاخص پوشش گیاهی مرتع از نظر کیفیت و کمیت و از دیدگاه عشاير دو شاخص حضور حیات وحش و پوشش گیاهی مرتع از نظر کمیت بیشترین تأثیر را از بوم‌گردی خواهند گرفت. کارشناسان و بهره‌برداران اعتقاد دارند که با توسعه بوم‌گردی و بهبود وضعیت اقتصادی، عشاير توجه بیشتری به کمیت و کیفیت علوفه در مرتع خود داشته تا بتوانند تولید را به حد اکثر برسانند. همچنین با توجه به اولویت‌بندی شاخص‌های سرمایه اجتماعی، نتایج نشان داد که با توسعه بوم‌گردی نقش زنان در تولید بیشتر نمایان می‌شود زیرا در بین خانواده‌های عشايری زنان بیشترین نقش را در فراواری محصولات لبنی و تولید انواع صنایع دستی بر عهده دارند. این بخش از مطالعه نیز با نتیجه تحقیقات ساجید و همکاران (۲۰۱۸)، سعیدی

از شاخص‌ها تأثیرات منفی دارد. از دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران بیشترین تأثیر توسعه بوم‌گردی بر روی دو معیار سرمایه طبیعی و اکولوژیکی و سرمایه اقتصادی و شاخص‌های مربوط با آنهاست. از جمله شاخص‌های که بیشترین تأثیرپذیری را از توسعه گردشگری عشايری دارند می‌توان از حضور حیات وحش، پوشش گیاهی مرتع از نظر کیفیت و کمیت، درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیردامی، سطح استغال و تنوع محصولات تولیدی نام برد. این تأثیرات می‌تواند مثبت یا منفی بوده بنا بر این لازم است طبق اولویت شاخص‌های مطرح شده در این تحقیق، مدیریتی متناسب با آن در منطقه از طرف بهره‌برداران و سازمان‌های متولی حاکم شود. اما نتایج مقایسه دو گروه کارشناسان و بهره‌برداران بیانگر عدم همسویی دیدگاه‌های آنها بوده که نشان می‌دهد، پیش از اعمال سیاست‌گذاری جهت توسعه بوم‌گردی، لازم است دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران به هم نزدیک شده و با توجه به آن مدیریت صحیح و اصولی در این بخش اعمال شود.

همچنین در قسمت بعدی به مقایسه دیدگاه کارشناسان و بهره‌برداران مرتع بیلاقی لار در زمینه موضوع تحقیق پرداخته شده است. دیدگاه‌های این دو گروه در شاخص‌های "آلودگی‌های زیستمحیطی، حضور حیات وحش، تنوع گونه‌های گیاهی، آبهای زیرزمینی و رودخانه‌ها، پوشش گیاهی مرتع از نظر کیفیت، پوشش گیاهی مرتع از نظر کمیت، اعتماد عشاير به یکدیگر، حضور و نقش زنان، سطح استغال، درآمد حاصل از تولید محصولات دامی و غیر دامی، تنوع محصولات تولیدی، ایجاد بازارچه‌ها، اسکان مسافران در مناطق عشايری و دسترسی به برق و تلفن" دارای اختلاف معنی‌داری می‌باشد. این امر نشان می‌دهد که کارشناسان و بهره‌برداران به دلایل مختلف از جمله تخصص و تجربیات متفاوت نسبت به منابع طبیعی و بوم‌گردی دارای دیدگاه‌های متضادی در بعضی از زمینه‌های تأثیرپذیری شاخص‌های معیشت پایدار از توسعه گردشگری عشايری هستند.

بهطورکلی با در نظر گرفتن نتایج حاصل از مطالعه حاضر، می‌توان به این نتیجه رسید که با توجه به مقایسه و اولویت‌بندی شاخص‌های معیشت پایدار، توسعه گردشگری در مناطق عشايری منطقه لار تأثیرات مثبت و تنها در برخی

References

1. Ahmadi Sani, N., S. Babaei & A. Metaji, 2011. Examine the possibility of ecotourism activities ecologically in the northern Zagros forests with the application of multi-criteria decisions, GIS and remote sensing. Journal Town & Country Planning, 3(4): 64-45. (In Persian)
2. Azkia, M & A. Imani., 2008. Sustainable rural development. Etelaat Press, Tehran, First edition, 342 p.
3. Chen, H., G. Shivakoti, T. Zhu & D. Maddox, 2012. Livelihood sustainability and community based co-management of forest resources in China: Changes and improvement. Environmental Management, 49(1): 219-228.
4. Cochran, W.G., 1977. Sampling techniques. 3rd edition, Whley and Sons, USA, 428 p.
5. Etemaddar, F., 2007. Tourism in Fars province: The role of nomadic women in the development of nomadic tourism, a case study of Eilat Khamseh in Bavanat Fars. Master's Thesis for Hotel Management, Faculty of Administrative Sciences and Economics, 110 p.
6. Ghazali, S & M. Zibaye., 2018. Effective Factors on Choosing Livelihood Strategies by Nomadic Households in Fars Province. Journal of Agricultural Economics, 11(4): 63-80. (In Persian)
7. Jiao, X., M. Pouliot & S.Z. Waleign, 2017. Livelihood strategies and dynamics in rural Cambodia. World Development, 97:266-278.
8. Jongman, K., 2018. Sustainable livelihood and poverty eradication in Botswana. International Journal of Development and Sustainability, 7(4): 1317-1324.
9. Mohammadi, S., E. Moradi & Z. Rashidi, 2017. Tourism effects on sustainable livelihoods of rural households, from perspective of the host community, Case study: Oraman section (Saravabad county). Journal of Geography, 15(52): 19-29. (In Persian)
10. Mohammadi, S., M. Talati., S. Asadi & S. Manouchehri, 2018. Explaining the Effects of Tourism Development on Changing the Livelihoods of Mountain Villages Case Study: Orman Village - West of Kurdistan Province. Journal of Geographic Research, 33 (1): 208-192. (In Persian)

11. Morse, S & N. McNamara., 2013. Sustainable Livelihood Approach, A Critique of Theory and Practice, Springer press, 190 p.
12. Rakhshani Nasab, H.R & A. Sirabi., 2009. Challenges and opportunities for ecotourism in Iran. Journal of Geographic Space, 9(28): 41-55. (In Persian)
13. Rezvani, A.A., 2001. The role of ecotourism in environmental protection, Journal of Environmental Studies, 29 (31): 115-122. (In Persian)
14. Saaty, T.L., 1980. The analytic hierarchy process, planning, priority setting, resource allocation, McGraw-Hill, New York.
15. Saeedi Goraghani, H.R., H. Azarnivand., H. Arzani & H. Rafiee, 2018. Examining the Effect of Local Market Formation on the sustainable livelihood of rangeland exploiters using numerical taxonomy (Case study: Selected nomads in Kerman province). Rangeland, 12(1): 100-89. (In Persian)
16. Saeedi Goraghani, H.R., 2017. Feasibility of establishing local marketing and its effect on sustainable livelihood of rangeland ranchers. PhD Thesis. Tehran University, Karaj, 310 p.
17. Sahneh, B., 2011. Immigrants return to the village and its role in sustainable rural livelihoods (Case study: Aq Qala county - Golestan province). Master's thesis, University of Tehran, 112 p.
18. Sajasi Ghadari, H.A., T. Sadeghloo & M. Palooj, 2013. Prioritize sustainable rural livelihood development strategies with a hybrid model SWOT - topsis - Fuzzy: A Case Study Khodabande county. Journal of Rural and Development, 16(2), 85-110 (In Persian)
19. Sajid, A., A. Ayatullah., S. Nawaz Khan., S. Iqbal & M.M. Salman, 2018. Socio-economic constraints affecting sustainable rural livelihood. Arts and Social Sciences Journal, 9(1): 111-115.
20. Tsai, W., P. Lee., Y. Shen & E.Y. Hwang, 2014. A combined evaluation model for encouraging entrepreneurship policies. Journal of Annals of Operation Research, 221: 449-468.
21. Zarye, B & N. Bagheri Moghadam., 2007. Application and comparison methods ELECTRE, TOPSIS and AHP in technology transfer resin dry type transformers. Journal of Industrial Management Faculty of Human Sciences, 1(1):31-41 (In Persian)